

בס"ד, דבר הלכה (34) פרשת ויקהל פקודי תשע"ח

מאת מורנו הגאון רבי נחום אייזנשטיין שליט"א מרא דאתרא מעלות דפנה י-ם
להערות והצטרפות: פקס: 0722777203, או ל: dvarhalacha613@gmail.com.

=====

שאלה: [א] האם מותר לתלות בגדים רטובים בשבת כדי שתייבשו? [ב] בגדים שתלויים מערב שבת ליבוש על החבלים, האם מותר להשאיר אותם כך בשבת, או שצריך לסלקם?

תשובה: [א] אסור לתלות בשבת בגדים ליבוש [כמו ששוטחים אחר הכיבוס], מצד 'מראית העין' שיחשדו אותו שכיבס בשבת. וחז"ל לא חילקו בתקנה, ואסרו לתלות גם במקום שאין אנשים שרואים את הבגדים (וראה מש"כ בפרשת פנחס ע"ז אודות בגדים שנרטבו מזיעה וכדו').

[ב] בגדים שתלויים ליבוש מערב שבת - מותר להשאיר אותם על החבלים בשבת. והיחזון איש' לא היה נחא ליה שישאירו כביסה תלויה בשבת.

וראה ב'הרחב דבר' שהרחבנו לבאר את גדרי ופרטי האיסורים של 'מראית העין'. ויעו"ש מש"כ אודות כניסה למסעדה לא כשרה, בשביל שירותים או לקנות מים וכדו'.

Question: [A] can one hang up on Shabbos wet clothes for drying? [B] does one need to remove wet clothes from the line before Shabbos, or may he leave them hanging?

Answer: [A] hanging wet clothes in order to dry is prohibited, since one might "suspect" he washed them on Shabbos. This is also prohibited in a closed room, where no one could see him.

[B] it's unnecessary to remove wet clothes hanging from Erev Shabbos. However, the Chazon Ish was unhappy with leaving wet clothes hanging on Shabbos.

----- ד ב ר ה ר ח ב -----

[ב] השו"ע (שא, מה) מוסיף: "ולא אסרו אלא לטחון בשבת, אבל אם שטח מערב שבת כלים המכובסים, אינו חייב לסלקן בשבת" [אפילו אם הם שטוחין בפרסהיא נגד העם].

והטעם מבאר המשנ"ב (ס"ק קסז) בשם הלבוש, שעיקר החשד הוא רק כששטחן בשבת, שאז יש רגלים לחשדו שכיבסן היום, דאם כיבסן מאתמול היה שטחן אתמול.

אולם ה'חזון איש' הקפיד בביתו, שלא ישאירו כביסה תלויה על החבל מערב שבת, מפני מראית העין (כ"כ בספר 'טעמא דקרא' הנהגות והוראות ממרן החזו"א אות י; והוסיף שם: "אע"ג דמדינא שרי כמבואר באו"ח שא, מה ובמ"ב ס"ק קסז"; ואכן ב'שונה הלכות' לא הזכיר דבר זה). ובספר 'דינים והנהגות' (פ"י ס"ד) כותב: "לא הוי נחא ליה שישאירו בגדים מכובסים תלויים על החבל מערב שבת, מפני מראית העין (אף דמדינא שרי), ושמענו שאמר הטעם מפני שהדור פרוץ!"

איסור 'מראית העין'

[ג] והנה בעיקר האיסור מחמת "מראית העין" שמצינו כן בכמה מקומות בש"ס, יש לחקור האם זה מצד חשש "והייתם נקיים" שיבואו לחשוד אותו שעשה עבירה, או מצד שילמדו ממעשיו להקל גם במקום שהפעולה אסורה¹.

¹ מצינו כן ברש"י (ע"ז טז, א ד"ה שאינה) לגבי השכרת בהמה לגוי שכותב: "שאינה יכולה להתרפאות - ומסתמא לשחיטה זבנה ולא משהי ליה ולא חזי ליה ישראל בי עכ"ל דתיפוק חורבה מיניה לזבונא שלימה". ומבואר, שיש חשש שישראל אחר יראה את בהמתו שבורה בידי הגוי, וחישיין שיבוא למכור לו גם שלימה. והרי כבר כתב הריטב"א (טז, א) לחלק שלגבי שביתת בהמתו יש חשש איסור דאו', ולא תולין. עכ"ז רק מה שמפורש בחז"ל יש לאסור, וככל הנראה בזמן חז"ל השכרת בהמה לגוי היה שכוח.

תליית בגדים רטובים ליבוש בשבת

[א] בסוגית הגמ' בשבת (קמו, ב) שנינו "מי שנשרו כליו בדרך במים שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם". ובגמ' שם אמרו: "כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור". ומקשינן מדינא דמתני' הנ"ל שהותר שלא כנגד העם, ומשני תנאי היא, דתניא "שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם רבי אלעזר ורבי שמעון אוסרין".

ובשו"ע (שא, מה) פוסק: "מי שנשרו כליו במים כו' לא ישטחם לנגבם, מפני מראית העין שלא יחשדוהו שכבסן בשבת, ואפילו בחדרי חדרים שאין שם רואים אסור". והטעם שאסור גם בחדרי חדרים, מבאר המשנ"ב (שא, קסה) ש"לא חילקו חכמים בתקנתן".

אולם הנה בסוגית הגמ' בכתובות (ס, א; מובא בשו"ע שלו, ט) אמרו: שצינור שעלו בו קשים ועשבים, שסותמים ומעכבים את קלוחו, ומימיו יוצאים ומתפשטים לגג ודולפין לבית, שממען ברגלו **בצינעא** בשבת ואינו חושש". והקשו הראשונים, מדוע לא נימא "כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור"?

ומתרצים התוספות שם, שהכלל הזה נאמר רק באיסור מלאכה דאורייתא כמו לגבי כיבוס הנ"ל, שאם יראו יסברו שכבסן בשבת, אבל הכא לא יראו אלא מלאכה כלאחר יד דהויא דרבנן, ולא גזרו בזה בחדרי חדרים. וכך נוקט המשנ"ב (שא, קסה) להלכה, שבדבר שהוא איסור דרבנן, לא החמירו לאסור כי אם בפרהסיא (ויעו"ש בביה"ל שמציין שהר"ן מחלק באופ"א; וע"ע בתוס' בע"ז יב, א ד"ה כל מקום).

בגדים שנתלו בערב שבת ליבוש

וגם בדין זה מבואר, שאם ניתן לתלות בהיתר תולים ומותר (אולם יע"ש בביה"ל ד"ה שכן מש"כ לדון, שצריך דוקא שרוב העולם נותנין באריסות, אבל אם המנהג שוה לשכור פועלים כמו אריסות אסור).

3. אולם בסוגית הגמ' (ע"ז יב, א) אמרו: "נתפזרו לו מעותיו בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלם, מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים, ואם אינו נראה מותר".

וקשה, מדוע אסור להשתחוות, ולא נתיר מצד שנתלה בהיתר, שבא לאסוף את הכסף שלו?

4. ובאמת הרי שנינו במשנה בע"ז (יא, ב): "עיר שיש בה עבודת כוכבים כו' מהו לילך לשם? בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור, ואם היה יכול להלך בה למקום אחר מותר. וכן פסק הרמב"ם (פ"ט מהל' ע"ז ה"ט). וכ"ה בשו"ע (יר"ד הל' עכ"ם קמט, א): "עיר שעושים בה יריד ביום חגם, והעכ"ם מתקבצים מכמה מקומות והולכים שם לכבוד עבודת כוכבים, מותר לילך חוצה לה ואסור ליכנס בתוכה. היתה חוצה לה, מותר ליכנס בתוכה. ההולך ממקום למקום, אסור לעבור בה אם הדרך מיוחד לה, דהיינו שאין עוברין מאותה עיר לעיר אחרת.

וא"כ קשה, מאי שנא שמותר ליכנס לעיר שיש בה ע"ז, אם יכול להלך בה למקום אחר, ומדוע להשתחוות אסור?

גדר הדברים

ה] ומה שנראה לחלק בזה, שבדין הנ"ל ליכנס לעיר שיש בו ע"ז, אינו עושה איסור ועבירה בעצם הכניסה, וכל הנידון הוא רק שמא הולך שם כדי לעבוד ע"ז, משא"כ בנתפזרו מעותיו, שעצם הפעולה של השתחויה מצד עצמה היא פעולת עבירה. וכן לגבי השכרת קרקעות אפשר לתלות באריסות, וממילא אין כאן כלל מעשה איסור שאינו שלוחו (וע"ע בתוס' בע"ז כא, ב ד"ה אריסא), אבל לגבי שטיחת כליו הרי הוא עושה פעולה, והגם שעצם הפעולה של שטיחה אינה בהכרח איסור, אבל זה מעשה הקשור לעסק הכיבוס.

ומינה, שלכאורה יהיה מותר ליכנס למסעדה לא כשירה כדי לקנות מים או כדי ליכנס לשירותים, מאחר ובעצם הכניסה אין איסור, ולכאורה זה דומה לדין הנ"ל בעיר שיש בו ע"ז.

ו] ומצינו גם בנר חנוכה (ש"ע תרעא, ח) הדלקה מפני החשד, במי שיש לו שני פתחים משני רוחות, שצריך להדליק בשתיהן מפני החשד (וכבר כתבו פוסקי זמנינו שבימינו ליכא להך חשדא ואכ"מ).

ועוד מצינו (ש"ע ז, ח) ש"אסור לעבור חוץ לבית הכסנת בצד שהפתח פתוח בו בשעה שהציבור מתפללים, מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל. אולם שם אם יש לביהכ"ס פתח אחר, מותר.

ובעז"ה שבוע הבא נשלים את העניין:

[1] האם האיסור של 'מראית העין', הוא איסור שקיים לעד, או שתלוי בכל דבר לפי המקום והזמן.

[2] האם איסור של 'מראית העין', הוא רק בדברים שמוצאים אנו בחז"ל, או גם במקום חשש מראית העין שחלא הוזכר בדברי הגמרא והראשונים.

[3] האם יש בעיה בדברים ידועים, כגון 'חלב פרווה' ו'קמח מצה' וכדומה.

[ומצינו ב' צדדים כאלו בסוגית הגמ' בעירובין (פח, ב), שם אמרו: "תניא חנניא אומר, אפילו גג מאה אמה לא ישפוך, לפי שאין הגג עשוי לבלוע אלא לקלח. תנא, במה דברים אמורים בימות החמה, אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע, מאי טעמא? אמר רבא, אדם רוצה שיבלעו מים במקומו. אמר ליה אביי, והרי שופכין דאדם רוצה שיבלעו וקתני לא ישפוך?! אמר ליה, התם למאי ניחוש לה, אי משום קלקול חצירו הא מיקלקלא וקיימא, ואי משום גזירה שמא יאמרו צנורו של פלוני מקלח מים סתם צנורות מקלחים הם".

ופרש"י שם: "התם למאי ניחוש לה, אי נמי אתי למיתב סאתים לא איכפת לן, דהא הוא גופיה לא יליף מינה חורבה למימר כי היכי דשרי ליה לשפוך בעוקה זו כדי לצאת לחוץ הכי נמי שרי למשדינהו לבראי, דהא לא מקיימא מחשבתו ולא ניחא ליה דליפקו מיא, דהא חצרו מקלקלא וקיימא. ואי משום שמא יאמרו הרואים הרי צנורו של פלוני כו', וסבורין שהוא מתכוון לכך].

ובפשטות יהיה בזה נפק"מ בכה"ג שיש אפשרות לתלות בהיתר, שאז אין נידון מצד חשד אולם עדיין יש מקום לאסור מצד שיבואו להתיר גם כשהדבר אסור. אולם בהדין הנ"ל של איסור תליית בגדים רטובים, לא מצינו חילוק, והאיסור תקף גם כשיש תליה להיתר.

תליה להיתר

ד] והנה מצינו בסוגיות הגמ' פ"ק דע"ז, כמה מקרים של חשד או חשש איסור:

1. לגבי מכירה לגוי, מבואר בסוגית הגמ' (טו, א) שיש איסור מכירת בהמה לגוי, אבל אמרו (טו, ב): "כל היכא דאיכא למיתלא תלינן ואע"ג דמצווה, וכל היכא דליכא למיתלי לא תלינן אע"ג דאינו מצווה".²

2. עוד שנינו בסוגית הגמ' (שם כא, ב; מובא בש"ע א"ח רמג, א), שיש איסור להשכיר מרחץ לעכו"ם, מפני שנקרא על שמו ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים, ונמצא הכותי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל. אבל מותר להשכיר לו את שדהו, שכן דרך לקבל שדה באריסות, והגם שיודעים שהוא של ישראל, אומרים הכותי לקחה באריסות ולעצמו הוא עובד.

² מאידך רבנן אוסרים גם בשבורה אטו שלימה. ויש ספק בגמ' (טו, א) לגבי 'שור של פטם' שכעת אינו ראוי למלאכה, והרמב"ם (פ"כ מהל' שבת ה"ד) פוסק לחומרא, והריטב"א (טו, א ד"ה איבעיא) כותב: "ובעין לא איפשיטא, וכיון דכן מוכרין דספיקא דרבנן היא ולקולא". וע"י בצפנת פענח (על הרמב"ם) ובעוד אחרונים שמבארים את שיטת הרמב"ם, ע"פ מסקנת הגמ' (ע"ז טז, א) "אמר רב אשי אמר לי זבידא בר תורא משהינן ליה ועביד על חד תרין", פי' שאין כאן תליה כלל שהוא ודאי ימכור את הבהמה למלאכה.

וכותב הריטב"א (שם טו, ב ד"ה מי דמי) וז"ל: ומסתברא לי דהכי קאמר, דהתם כיון דליכא אלא לאו ד'לפני עור', אין לאו ד'לפני עור' אלא כשנותנו למי שיעשה בו עבירה ודאי, ורבנן אסרו אפילו סתמו היכא שיש רגלים לדבר לחוש שיעבור בו זה עבירה ועשו סתמו כפירוש, וכל היכא דאיכא למיתלי לקולא דלאו לעבירה בעי ליה, אוקמוה רבנן אדינא והתירוהו, אבל הכא שהוא מוזהר מן התורה על שבייתת בהמתו, כל היכא דאיכא חשש מלאכה חיישינן ואסרו רבנן ולא תלינן לקולא עכ"ד. וחזינן, שיש חילוקי דינים מתי תולין בהיתר ומתי חוששים. ועפ"ז יש לחלק בין מקום שיש חשש שהמוכר יעבור על איסור דאו' שאין תליה, למקום שעובר על לפני עור שזה רק דרבנן (וע"י בתוס' עז כב, א ד"ה תיפוק שדנו אם יש לפני עור במלאכה דרבנן).